

A faépítészet történeti emlékei Sopronban

A recenzió szerzője: Prof. emer. Winkler Gábor¹

¹Ybl Miklós-díjas építész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, az ICOMOS (Párizs) tiszteletbeli tagja

Kapcsolat: winklerg@kabelnet.hu

A faipar műszaki kérdéseit tárgyaló hazai és nemzetközi szakirodalom szembetűnően gazdag. A faépítészet kialakulásának történetével, művészeti és stílusformáló jelentőségével eddig viszonylag kevesebben foglalkoztak. Egyfajta határterülete ez a technikatörténetnek és az építészet- és művészet-történetnek. Géczy Nóra most megjelent, pompás könyve a faépítészet történetéről szól: Sopron építészettörténetének egy látszatra rövid szakaszát, a 19. századi második felének történetét tárgyalja. Pontosabban, a szerző a 19. század derekától az első világháború kitöréséig kíséri figyelemmel egyik legnyugatibb városunk faépítészetének fejlődését.

Sopron a téma szempontjából különleges helyzetben van. Míg máshol a fából készült épületek legnagyobb része elpusztult, addig városunkban szerencsés módon máig idegenforgalmi nevezetességnek számítanak a történeti faépületek, közöttük is mindenekelőtt a faverandás lövéreki villák együttese. Ezt ismerte fel a Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézetének egykori építőművész hallgatója, Géczy Nóra, aki doktori munkájának témájaként Sopron 19. századi faépítészetét választotta. Doktori éveit Sopronban, az ottani egyetem Építéstani Tanszékén töltötte. Ma a Széchenyi István Egyetem Műszaki Tudományi Kar Épülettervezési Tanszékének docense, jó nevű építész-belsőépítész. Dolgozatát 2005-ben védte meg.

A könyv címe egyértelműen azt sugallja, hogy az írás szigorúan szakmai ismereteket közvetít és a soproni faipar különböző területeire, a fafeldolgozás és a fával való építés sajátos világába kalauzol el minket. Valóban mindezt megteszi, még hozzá nagyon szakszerűen és ugyanakkor igen élvezetesen. Gondolatban elvezet minket a soproni „Fapiacra”, ahol osztrák, tót és oláh fakereskedők kínálják áruikat és versenyeznek a helyi fakitermelőkkel. Schiller János Pócsi-dombi asztalosműhelyében szinte érezzük a friss forgács illatát, halljuk a „nagyobb fordulatszámmal járatható” karos kanyarító fűrészgép sivítését, és megcsodálhatjuk, ahogy az ügyes masina vékony deszkalapból kivágott, historizáló díszek sűrű szövetét varázsolja elénk. Műszaki leírásai és a közölt egykor használt gépek, technológiai berendezések ismerete a faipari mérnökök számára is érdekes olvasmány lehet.

A könyv azonban a műszaki ismereteken túl építészettörténeti szempontból is megérdemli a figyelmet. A vizsgált korszak, a 19. század minden téren megváltoztatta az építészet összképét. A mesterek már nem csupán saját elképzeléseik alapján dolgoztak: a soproni iparosok kezében is ott voltak a legújabb német, angol és tengerentúli „mintakönyvek”. A könyvek bőségesen kínálták az építészeti ötleteket, ugyanakkor számtalan műszaki megoldást, részletrajzot is tartalmaztak, melyeket a gyakorlott kezű soproni ácsok és asztalosok sikerrel alkalmaztak.

Géczy Nóra: Faépítészet Sopronban 1850-1914 között
(Kiadó: Arch Deco Stúdió 2014, 295 oldal, 217 ábra, 88 egész oldalas tábla, ISBN 978-963-08-8415-0)

Ez időben apróra zsugorodott a világ: kiadványok, folyóiratok és mintalapok formájában, kontinenseket átszelő vasútvonalakon, óceánjárók fedélzetén szállították a műszaki tudást, technológiát és a formálás újabb és újabb ötleteit terjesztették szerte a világban. Mindez egyfajta szakmai és művészi „globalizációt” jelzett: az építészet nyelve a 19. század során vált igazából nemzetközivé. Ezért találkozhatunk Észak-Amerikától Ausztráliáig, vagy itthon Tátrafüredtől Balatonfüredig a soproni faházakhoz megtévesztően hasonló villákkal, vidéki házakkal, gazdasági épületekkel. És a részletmegoldásokban is sok a hasonlóság – ezt Géczy Nóra könyvének ábrái ékesen bizonyítják.

A szerző könyvének gazdag kép- és rajzanyagából azonban két másik fontos jelenség is kiviláglik. Az, hogy a helyi táj, az itt található faanyagok fajtái és az alkotó mesterek tehetsége és hagyományszeretete Sopronban is átformálta és fokozatosan helyivé tette a kor divatos faépítészetét. A másik pedig, hogy hiába volt e kor fő építészeti irányzata a „historizálás”, a történeti stílusok továbbfejlesztése, az egyszer már sikert aratott formák újbóli alkalmazása. A fa, mint építőanyag, mindig csábított az újíjtásra, a megszokottól való eltérésre, a történeti formák átértelmezésére, vagy éppen elhanyagolására. A könyv ezt is, azt is okos magyarázattal és szép illusztrációk egész sorával bizonyítja.

A kiadványt olvasva azonban nem kizárólag a szűken vett szakmai témával kapcsolatos többlettudásnak jutottunk birtokába – a szerző írása ugyanis ennél sokkal többet kínál. A könyv Sopron városias fejlődésének meghatározó, fontos korszakába, a 19. század második felének életébe kínál betekintést. Olvashatunk a kor történetéről, képet kaphatunk a település gazdaságának alakulásáról, szóba kerül a város polgárainak életvitele, felsejlik a korszak különös hangulata, sajátos „életérzése”. A „klímaterápia” elterjedése például a magukat féltő városlakók egészségügyi gondjairól is szól. Mindehhez a háttérrel sok esetben éppen a fából épült házak biztosították.

A kiadvány olvasását igazából az teszi izgalmassá, hogy a vizsgált korba gondosan beleágyazva ismerkedhetünk meg az újabb és újabb szakmai eredményekkel: a fával való építés sokféle csínja-bínja a társadalom- és ipartörténetbe illesztve tárul fel előttünk. A történések háttereként pedig a táj, Sopron gazdag természetes környezete szolgál, a faépítés jellegzetes helyei, a Löverek északra néző, hűvös-nedves lankái, a Virág völgy egykori virágoktól illatozó világa. De ott vannak a faházak a vízpartokon, az Ikva- és Rák-patak völgyében, a Tómalom és a Fertő víztükre mellett is. A szerző a fa használatát, a fával való építés elterjedését jól értelmezhető térképek segítségével mutatja be, térben és időben pontosan elhelyezve azokat.

A közel háromszáz oldalas mű alapját a szerző majdnem egy évtizedes, kitartó gyűjtőmunkája alkotta: levéltári kutatások, a témával kapcsolatos források felderítése és a helyszínek bejárása. Utóbbi tapasztalataiból döbbenünk rá, hogy a gondos karbantartás és törődés híján mennyire törekeny sorsú, rövid életű a fa. Az egykor szép számban épült, takaros házak, villák, kilátók és pavilonok közül ma már alig lelhetünk fel egyet-egyét. Van faház, melyet később szilárd anyagból építettek újra. Elpusztultak vagy a pusztulás határán állnak a korszak „kötött rendeltetésű” épületei, a fával áthidalt ipari csarnokok, az egykori villamosremíz, az uszodák kabinsorai, fahidak és sportpályák lelátói.

A fával való építkezés persze gyors ütemű, így alkalmat ad a „rögtönzésre” is. Tudott, hogy nem minden faépítményt szántak örök életűnek. A szerző különösen gondosan foglalkozik könyvében az ideiglenes, „efemer” épületekkel. E témában kevesen ismerik ki magukat jobban, mint ő – érdemes e fejezetekre nagyon odafigyelni. Rövid életűek voltak ugyanis a császár számára emelt diadalívek, királyi várók, esőbeállóok vagy az Erzsébet-kert nagyméretű, díszes kiállítási épületei. Kialakításukról, részletmegoldásaikról mind- eddig csak a levéltárakban őrzött tervlapok és megsárgult fényképek adtak tájékoztatást.

A fa kilátótornyok közül sem maradt fenn egy sem, talán csak a könnyed „születli” – kerti házacska, lugas – egy-egy példáját leljük fel még valahol, a lövéreki kertek eldugott zugaiban. Ezzel szemben örömmel tudhatjuk meg, hogy Sopronban az utcán álló „zöld villamosok” – utcai illemhelyek – közül kettőnek is megkegyelmeztek: a Kossuth Lajos utca fordulójában és az Erzsébet-kertben jó egy évszázad óta teljesítik áldásos feladatukat. (A két apró épület helyi műemléki „elővédettségi” alatt áll.)

Szembetűnő a kiadvány gazdagsága eddig soha nem publikált ábrákban. A szerző remek grafikus is: rajzaiban számtalan, egyformának tűnő, részleteiben mégis gazdag épületszerkezetet vázol fel és rendez didaktikus ábrásorba. Képes táblázatai között igazi újdonságnak számítanak az egyes épületszerkezetek és építészeti motívumok, párkányok, szarufa-végződés, nyíláskeretezések kialakításának gondosan összeál-

lított tipológiai összefoglalói. Mint említettük, a soproni Lövérök villáinak kialakítása egyfajta helyi „turisztikai nevezetesség”: szerencsére még ma is találunk elfogadható állapotban egy- és kétemeletes, szimpla és dupla verandát, fa-üveg zárterkélyeket.

Géczy Nóra kiadványának különös érdeme a téma gazdag forrásanyagának lelkiismeretes feltérképezése. Kiemelem a szerző magas etikáját, ahogy munkájának forrásait kezeli és közreadja. (Sajnos, ez nem minden mai történetíróra jellemző.) A levéltárak kutatásának eredményeit gondosan az olvasó elé tárja és megadja a levéltári jelzetek pontos listáját is. A forráshelyek, fotók és tervek készítőinek megjelölésével sem marad adós. Meglepő hatalmas irodalmi tájékozottsága és a már felszínre került eredmények korrekt dokumentálása. Biztosra vesszük, hogy a kiadvány a jövő kutatóinak évtizedek múlva is nélkülözhetetlen és megbízható forrása lesz.

A könyvet lapozva egy ma már álomvilágnak tűnő, egykori Sopron hiteles képe bontakozik ki az olvasó szeme előtt. De a kihalófélben lévő szakmák fogásainak akkurátus rögzítése, munkamódszereinek leírása is fontos dokumentum a jövő számára. Mindez az építészeti örökség védőinek is biztos tudásanyagot ad, hiteles háttérrel biztosít a szakszerű és pontos helyreállításokhoz, az emlékek eredeti formájában való megőrzéséhez.

Szakma- és építészettörténet, gazdaság- és társadalomrajz: mesevilág vagy éppen kiábrándító valóság? Faipari szakembereinknek és a fa szerelmeseinek egyformán jó lelkiismerettel ajánlom e nagyszerű könyv tanulmányozását.
